

A PATAKI DIÁK

1818-at írunk. Napoleon, aki felkavarta a világot, merész és addig páratlan dolgaival, már Szent-Ilonán elmélkedik arról, amit csinált s még három évig lesz módjában így elmélkednie. Metternich, császári és királyi támaszaival a háta mögött, a Szent Szövetség örök rendjének törvényeit és szabályait szövögeti, miközben nyugtalanul neszel, ha gyanus zaj rezzenti meg a füleit, amik a kitervelt néma csendet és meg nem bolygatható nyugalmat pillanatra megzavarhatják. Pillanatra csak, mert az örök csendet, békét és nyugalmat igazi hatalmak biztosítják. Nem lesz itt többé nyugtalanság, nem lesz itt forradalmi kavargás, vagy kilengés, mert ha lesz, akkor nincs szentség a földön, ha lesz, akkor orosz cár és osztrák császár sincs, pedig az hihetetlen hogy ezek valaha is ne lennének és úgy elmúlnának, mintha sosem lettek volna.

Az álmos magyar földön is, az előírt csend és nyugalom honol. Nincsenek alkotmányviták, hiszen diéta sincs. A mindenbe való bele-nyugvás lankasztó idejét élük az emberek. Csak Kazinczy Ferenc tesz-vesz, csinosítgatja a nyelvet, szépíti az irályt s gyujtogatja a sötétségben az irodalom kisdud mécseskéit. Mit vél, mire számít? Ha a temetői csend itt életelvvé lesz, mi szükség van akkor még nyelvre és irodalomra?

Kazinczy még fáradhatatlan, de a fáradt bajtársak már kidőlnek mellőle. Ebben az évben hal meg Szegeden Dugonics András, aki más módon és más eszközökkel versenyzett az előbbivel a magyarság ügyéért. De az enyészés nem egyetlen törvény, születnek is az elköltözöttek helyére. Ebben az évben születik meg a rimaszombati csizmadiamester gyermeke. S hogyha az irodalom már nem ad elegendő fegyvert a magyarságnak, a kardra is legyen rátermett ember: ebben az évben születik meg a magyarság leendő szabadságharcának fővezére is. Hiszen lehetnek még harcok a nyugalmas évek elmúltával.

Egy fiatal diák ebben az esztendőben csinálja meg a maga hatvágását Sárospatakon.

Minden változik az időben, csak a szintér nem. A Sátor-hegy orma ma is úgy tekint szét a zempléni vidéken, mint akkor. Széphalom ma is ott van, csak a lélek szállt el belőle, mely életrehívta.

A Nap is úgy süt le, mondjuk Sárospatak uccáira, mint a mondott év egyik nyáreleji napjának délelőttjén.

Az éjjel zivatar verdeste végig a környéket. Ma a reggeli órákban erősen tűz le a nap az égről, a levegő friss, szinte fellélegzik a kis város. A házak ablakai mind nyitva vannak a fellélegzés alkalmának célszerű kihasználása érdekében. Az egyik címeres ajtajú, vaskosaras ablakú ház előtt vagyunk. Épen kikönyököl az ablakon Fáy István vicispán felesége. Bájos asszony, s még szebbé teszi a mosolygása, mellyel a ráköszöntő járókelők felé fordul.

Egy fiatal leány közeledik az ablak alá.

— Jó reggelt kívánok, kedves asszonynéném!

— Ejnye Annuskám! Megjöttél Eperjesről? No nézd, erről mit sem tudtam.

— Persze, hiszen csak tegnap jöttem. Hála Istennek, hogy itthon vagyok. Nem is megyek el többé sehova sem.

— Na, lelkem, csak majd ha elvisznek. Aztán megtanultál-e németül?

— Hát valahogy. Elég lesz az nekem, amit tudok, egy életre.

— Lelkem, amit tud az ember, az mindig jó. Hátha Eperjesre visznek. Nem hagyta ott valakit?

— Nem, nem, — pirul el a kis!ány.

— No, csak ne tagadd . . .

— Kedves asszonynéném . . .

Ebben a percben egy fiatalember közeledik a lent és fönt beszélgetőkhöz. Csoda szép fiú, a szemét rajta mereszti, aki először látja, mint most odalent ez az Annuska is. Középtermetű, karcsú, arca leányosan fehér, gyönyörű kék szemekkel, pelyhedző bajusszal. Megemeli a kalapját, köszönti a vicispánét.

— Jó reggelt kívánok, csókolom a kezeit kedves asszonynénémnek.

— Szervusz Lajoskám. A kollégiumba?

— Igen. Kövy professzor úr órájára megyek.

— Na, még mindig goromba az öreg?

— Az, és az is marad. Ég, föld megváltozik — mosolyog a fiú — de Kövy gorombasága nem.

— Úgy van, Lajoskám, — nevet a vicispáné, majd komolyra változik nevető arca. — De mondd már, mi van Zsuzsikával?

— Zsuzsika már jobban van, de most meg édes mama esett ágyának.

— Jaj szegények. Mondd meg, Lajoskám otthon, hogy lehet, hogy ma délután, de holnap bizonyosan elmegyek hozzátok.

— Megmondom. Csókolom asszonynéném kezeit.

— Isten veled, Lajoskám.

A fiú köszön, kalapját megemeli, a leány felé is bókol és eltávozik.

A leány szinte öntudatlanul néz egy darabig utána, míg a vicispánné szava magához nem téríti.

— Annuskám, vannak-e Eperjesen ilyen szép fiatal emberek?

— Oh, asszonyénéém, hogyne volnának . . .

— No, no. Ilyenek nem minden bokorban teremnek. Ugy-e nem ismered?

— Nem.

— Persze, most jöttek ide Ujhelyről. Az atya Kossuth László, az Andrassy-család uradalmi ügyésze. Még négy leány van otthon a háznál: ezek közül Zsuzsika ütött valamennyire bátyjára. Mert ez lángész. Első eminens volt mindvégig az ujhelyi piaristáknál. Amellett szerény, illedelmes és szorgalmas. Többet tanult már eddig is a tanárainál. Nagy jövőt jósolnak neki. Különben megmondta már ezt egy cigányasszony is.

Nevet megint az alispánné, hogy a cigányasszonyt említi.

— Oh, a cigányasszony, — kacag a leány is.

— Ugy-e, nevensz. Nevethetsz is. Miért tudna többet a jövőbeli dolgokról egy ostoba cigányasszony, mint a legműveltebb, legokosabb emberek. Ugy-e balgaság? Nem is azért mondtam, csak azért, hogy lásd, mit tartanak erről a fiúról. De én itt annyit tere-ferélek, pedig de sok minden vár. Jöjj el Annuskám valamelyik délután, majd jobban kikérdezlek. De mindenről ám. Pá, Annuskám!

— Csókolom a kezeit asszonyénéém.

Az alispánné visszahúzódik az ablakból, a leány folytatja útját. Nem lehetetlen, hogy a most látott fiú jár az eszében . . .

* * *

A kollégium egyik boltozatos termében gyülekeznek a pataki jogászok Kövy professzor előadására. A falban mélyen bentülő ablakokon onja be fényét az áldott Nap, a porszemek táncolnak a betörő fényözönben. Jócskán vannak itt, akik fölverik a padozat porát. Csoportokban állanak a fiúk a tanári emelvény előtt, a padok között s szanaszét mindenütt a teremben. A legtöbb csoportban nevetgélnek; bizonyosan pajkos történetekről folyik ott a szó. Akad olyan csoport is, ahol komoly kérdéseket vitatnak meg így az óra előtt. Ilyen csoportokban áll a mi kis barátunk is, akit az előbb ismertünk meg.

De ennek az összevisszaságnak most hirtelen vége lesz. Belép az ajtón Kövy Sándor professzor. Híres ember ő, nem csak itt Patakon ismerik, meg a megyében, hanem az országban mindenütt s azon is túl, ahol csak élnek a jog művelői. A gorombasága közmondásos, de

ezt elnézik neki, mert nagy tudós. Vaskos kötetek ismertetik az ő tudományát. Épen most adja ki Patakon a „Magyar polgári törvény rövid sommájá“-t. Bizonyosan azért szabta rövide, hogy a kevés, ami a lényegét adja a tudománynak, könnyen elhelyezkedjék az ifjúság kis-újjában.

Az idő eljárt felette, ha meg nem is hajlította. Délceg öreg úr, csak hátrafésült ősz üstöke, sűrű fehér szemöldökei és tömött fehér bajusza szól az öregségről. De minek is azt titkolni, és mit titkolja az, akinek az egyre múló évek csak öregbítették a hírnevét s gyarapították a tudományok művelése terén elért érdemeit.

A tanár meghökölt az ajtóban, amint látja a hallgatók összeviszszaságát, hogy egymást taszigálva mindenfelől rohannak a padokba. Ha ballábbal kelt is fel, még növeli a bosszúságát ez a rendetlenség. Dühösen csapja a kalapját a fogásra, amint fellépett az emelvényre s morogva ül le a székébe.

Az ifjak már elhelyezkedtek és csend van. Talán vihar előtti csend ez? Majd meglátjuk.

A tanárt már-már kibékíti ez a csend. Valami könyvben lapoz, amit előszedett valahonnan és kisvártatva megszólal.

— Uraim, ma a ius possessionis fejezete következik . . .

De a sors úgy intézte, hogy mégse ez következzen.

Kivágódik az ajtó s a tárva maradt ajtónyílásban két dülöngélő jogász jelenik meg s teli szájjal bömbölik szegények, pedig énekelni akarták:

„Jőjj az ablakodra kedves“ . . .

A teremben elfojtott kacagás nesze hangzik s derűtlenség ül ki a hallgatók arcára. A jelenés pedig hirtelen eltűnik. A részegek észreveszik, hogy a tanár már bent van a teremben s ez kijózanítólag hatott rájuk. Behúzzák az ajtót s eltűnnek. Csak a derű marad a hallgatók arcán s az elfojtott vihogás még mindig hallatszik.

Ez már sok volt mindjárt kora reggel. Tovább törtöztetni nem lehet a bosszúságot. Kövy professzor felpattan s vörösre vált arccal toporzékol:

— Mi ez? Mi volt ez? Duhajok csárdája ez? Nem kollégium? Hát akkor én mit keresek itt?

Feláll, a kalapjáért nyúl, eközben a meghökkent hallgatókra esik tekintete s nem mulaszthatja el, hogy azokat leckéztesse meg, akik itt maradtak.

— Ilyenek Önök uraim mind. Léhák, lumpok, rakoncátlanok, korcsmatöltelékek. Minek is vesződöm én Önökkel. Tudomány? Mit érdeklí az Önöket. Menjenek a tivornyahelyre. Odaválók, nem a tudo-

mány csarnokába. Mit töltögetünk mi itt Önöknek nektárt, ha a moslék jobban ízlik?

A kalapját újra visszacsapja a fogasra s tétovázik, hogy leüljön-e a helyére s megtartsa-e a beígért előadást a ius possessionisról.

A diákok elhülve hallgatták a professzor dühöngő szavait s mind kérdőleg merednek a mi kis barátunkra, a gyermekember Kossuth Lajosra.

Ez a feléje irányuló tekintetek biztatásától ösztönözve feláll helyéről:

— Nagytiszteletű professzor úr . . . — kezdené, de a tanár közbevág:

— Dominus Kossuth, csak üljön le. Én nem szoltam a dominushoz. Mindenkihez szoltam, de Önhöz nem. Csak üljön le.

— Nagytiszteletű professzor úr hozzám is szolt. De én mindenképen azonosítom magam társaimmal.

— Mit azonosítja? Üljön le!

— Nem, nagytiszteletű uram. Minket most súlyosan sértett meg s ezt nem vagyunk hajlandók tűrni. Ezt a modort tovább nem tűrjük. Velünk úgy kell bánni mint emberekkel szokás, nem úgy mint a vármegye rabjaival. S mi ezt tovább nem tűrjük.

— Mi az? Nem tűrik? Hát mit csinálnak?

— Addig itt nem tart nekünk nagytiszteletű uram előadást, ezt kijelentem, míg bántó szavait vissza nem vonja.

— Micsoda merészség! Micsoda hang ez?

— Ez az önérzetében megbántott ember hangja. — Gyerünk innen barátaim.

Egy szóra mind felkerekednek s a tanár megrökönyödve nézi helyéről, hogy mint ürül ki a terem és csendben, zúgolódás nélkül mint távoznak el egymásután a diákok.

A végén felkapja kalapját, elsiet s dühösen bevágja maga után a terem ajtaját.

* * *

A diákok már három napja kint tanyáznak a pataki erdőben. A kis városka olyan mint a felkavarodott méhkas, a kollégium termei pedig csendesek és néptelenek.

A városka lakói bucsújárást rendeznek a fiatalokhoz. Hordják nekik az élelmiszereket és mindent ami jó. Kossuth Zsuzsikát is láttuk az Eperjesről visszatért leánykával. Mindenikük karján egy-egy meg- rakott kosár volt.

A tanárok országos botránytól féltek, s minden igyekezetükkel a fiatalok lecsendesítésén fáradoztak, de hiába.

A negyedik napon hivatja a kollégium rektora Kövy professzort.

— Nagytiszteletű professzor úr, ez nem mehet így tovább. Ma

tekintetes Kazinczy uram volt nálam, Kölcseyvel, a fiatal szatmári főjegyzővel. Hibáztatják professzor úr magatartását.

— Kazinczy ?

— Igenis Kazinczy, meg a másik, meg mindenki. Nagytiszteletű uram, ennek az állapotnak véget kell vetni.

— Kazinczy mondta ?

— Kazinczy, igen. Meg én is, meg mindnyájan. Országvilágra szól nemsokára a hírünk. De nem a tudományunkat emlegetik, hanem azt, hogy itt ugyan furcsán bánnak a ránkbizott fiatalokkal. Ismerje be tanár úr, hogy hibázott s minden jóra fordul.

— Kazinczy mondta ?

— Már említettem egypárszor. Engedjen professzor úr a merevségéből.

— Jól van, hát engedek. Hadd jöjjenek azok a kölykek.

— De nagytiszteletű uram, már megint . . .

— Nem, nem, megzabolázom a nyelvemet. Jól van, nekik van igazuk. Csak annyit mondok még rektor uram, hogy ezen a világon minden a fejetetejére állt. Megmérgezték az embereket, a fiatalját úgy, mint az öregét azok a forradalmi eszmék.

— Jó, higgyen amit akar, csak engesztelje meg a fiatalságot. Ezt kívánja a kollégium, a tudomány érdeke s ez áll érdekében professzor úrnak is.

— Jól van, jól van, tehetnek velem, amit akarnak.

* * *

Az ötödik napon megint ott találjuk a hallgatókat abban a teremben, ahonnan megsértődötten pár nap előtt kivonultak. Zsúfoltak a padok s ünnepélyes csendben várják az öreg Kövyt. Dehogyan van most lárma, terefere, ugrabugrálás.

A tanár jön a megszokott időben. Lassan, kissé letörten lépdél a helyére, a dobogón megáll, s a hallgatói felé fordul:

— Uraim! Bocsássanak meg nekem, hibáztam, beismerem s ami megtörtént, többé nem történik meg! Erről jót állok. De engedjék meg, hogy dominus Kossuthhoz szóljak még egy szót. Jóakarattal mondom, uram, s remélem a mi főiskolánk büszkesége ezt megérti. Ismerje be a maga hibáját is, javuljon meg, mert ha meg nem javul, öcsémuramból még nagy országháborító válik. Most pedig következik a ius possessi-onis fejezete.

Így végződött a sárospataki eset.

A jóslatokkal pedig nem sok szerencsénk van az embereknek. Miért lett volna több szerencséje jóslatával Kövy professzornak? Hiszen ő hivatásszerűen nem is jóslással foglalkozott, hanem a jog művelésével.

Az a fiatal diák, aki a jelzett esztendőben a pataki kollégium büszkesége volt, egy emberöltő alatt óriássá nőtt. A zsarnok rettegettje, háborítója lett; vezére nemzetének az ősellenség ellen folytatott küzdelemben, amit az egész világ csodálata és elismerése kísért. Jóhírünket a nagy világ előtt az ő küzdelme szerezte meg nekünk. Óh, azóta mennyit kellett abból vesztenünk, amit az egykori pataki diák szerzett meg nekünk.

CZIBULA ANTAL

ÉJSZAKA

Alkonyat takar minden földi képet,
Se sugár, se felhő békét nem zavar.
Léleketét is elfojtja az élet,
Nem mer hullani fáról az avar.

Óriás torokká tágul az éj,
A sötétség a csillagot nyeli.
Hideg van. Itt-ott villan meg a mély,
Mint koporsószél ezüstszegei.

Elbújtak már az összes ördögök,
A rend virraszt csak fáradt-boldogan.
Szemén görögnek nagy álomrögök,
S két rakoncátlan, szép csillagkölyök
A szörnyű csöndben egymásnak rohan.

GALYASI MIKLÓS

MÁGIA

Vigyázz magadra, ha megharagszom,
Mint a zivatartól, rejtsd el magad.
Szemem tűz, eszem jég olyankor
S ha bennem a bosszú pokla forr,
Hiába a tízparancsolat.

Vigyázz magadra, ha megharagszom,
Ne találkozzam véletlen veled!
Eszembe jutnak ősi ígék,
Villám, cikázik, dörög az ég
És kimondom hétszer a neved.

Vigyázz magadra, ha megharagszom,
Ne juss eszembe, pogány éneket
Fúvok, ordítok teli szájból,
Kiformálom szobrodat sárból
És torkába döföm késemet!

GALYASI MIKLÓS